

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВАКЦИНАЦІЇ В УКРАЇНІ

Т. І. Толокова¹, О. В. Гальчук²

¹*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*
²*Горохівська центральна районна лікарня*

У статті проведено аналіз актуального проблемного поля вакцинації в Україні.

ACTUAL VACCINATION ISSUES IN UKRAINE

T. I. Tolokova¹, O. V. Halchuk²

¹*I. Horbachevsky Ternopil National Medical University*
²*Horokhiv Central District Hospital*

The article analyzes the current problematic field of vaccination in Ukraine.

Вступ. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щороку вакцинація рятує від смерті 2–3 млн, від ускладнень – понад 700 тис. дітей, і могло бути врятовано на 1,5 млн більше. Питання вакцинації чи, точніше, проблема недостатнього охоплення населення вакцинацією є на сьогодні особливо нагальною. Випадки захворювання на поліомієліт, кашлюк та кір, що мали місце останнім часом, широко висвітлюють у засобах масової інформації. З іншого боку, антивакцинаторські настрої в нашому суспільстві залишаються досить потужними [2, 4, 6].

Основна частина. Вакцина – це біологічний препарат, що покращує стійкість до певної інфекції. Вона нагадує збудника хвороби, завдяки їй імунна система розпізнає, знешкоджує і запам'ятовує. Часто вакцини роблять з ослаблених чи вбитих вірусів та бактерій, їх токсинів чи протеїнів, а також речовин, що покращують імунну відповідь.

На початку XVIII століття дружина британського посла в Туреччині Леді Мері Монтагю описала та випробувала техніку варіоляції на власних дітях і намагалась поширити її в Англії. Але ці спроби не набули успіху. Через 90 років інший англієць, Едвард Дженнер, винайшов вакцинацію – зараження людей віспою корів. Після цього їх не уражала віспа ані корів, ані людей. Саме слово «вакцина» походить від латин-

ського слова «корова». А в середині XIX ст. вакцинація від віспи стала в Британії обов'язковою. Вакцинація не була прибутковою справою для ініціаторів її проведення. В основі мотивації запобігання захворюваності було бажання знизити смертність від віспи [8].

Утворений вакцинацією імунітет зупиняє розвиток хвороби або полегшує її перебіг та запобігає поширенню інфекції. Коли в суспільстві вакциновано понад 90 % населення, формується колективний імунітет, який забезпечує здатність зупинити поширення інфекції в певних регіонах. Колективний імунітет захищає немовлят, невакцинованих людей чи осіб із ослабленою імунною системою [9].

Вакцинація дозволяє скоротити застосування антибіотиків і тим самим запобігає розвитку стійкості до них у мікроорганізмів. Резистентність до антибіотиків – це сучасна й дуже актуальна проблема охорони здоров'я. У разі, коли патологічний чинник набуває мультирезистентних якостей, здолати його за допомогою стандартизованих терапевтичних заходів дуже складно [5].

У роботі вивчено актуальні питання та проблеми вакцинації в Україні.

На сьогодні, проводячи аналіз літератури з питань вакцинації, виникає багато запитань, пов'язаних із цією тематикою. Питання, які найбільше турбують суспільство, розглянуто в статті.

Існує думка, що вакцинації – це вигадка фармацевтичних компаній для задоволення своїх фінансових інтересів [4].

По-перше, щеплення – це традиційна процедура та доведено єдиний універсальний метод профілактики соціально небезпечних інфекцій. З давніх часів в Азії і на Близькому Сході практикували штучне зараження заради набуття стійкості до хвороби. По-друге, сучасним фармацевтичним компаніям вигідніше виробляти ліки, ніж вакцини. У 2010 р. вакцини склали 2–3 % фармацевтичного ринку. Ще більш економічно привабливо продавати гомеопатію чи біологічно активні добавки (БАДи), що не проходять ані клінічних досліджень, ані реєстрації. Ці засоби у 2016 р. подвоїли доходи своїх виробників порівняно з фармкомпаніями, які займаються виробництвом вакцини [1, 7].

Бути здоровим та оберігати власне здоров'я – це правильно. Але є хвороби, що завжди виграють у перегонах навіть із найсильнішим організмом, якщо той їх раніше не «зустрічав». А від першої «зустрічі» із хворобою до доброї імунної відповіді на неї може минути до кількох тижнів. Чому краще зупинити інфекцію на вході?

Бо в патогенів є зброя – так звані чинники патогенності. Це токсини або мембрани вірусних чи бактеріальних частинок, які миттєво отруюють та провокують температурну реакцію внаслідок своєї протеїнової складової. При стрімкому розвитку захворювання рахунок іде на дні чи години. Так діють збудники правця, дифтерії, кашлюка.

Є збудники, що уражають чисельні клітини різних тканин тіла і що довше вони безкарно поширюються людським організмом, то більшої шкоди завдають. Так діє вірус грипу.

Деякі збудники завдають незворотної шкоди здоров'ю. Наприклад, вірус поліомієліту уражає нервову систему і може призвести до непоправного паралічу. Віруси папіломи чи гепатиту з високою часткою ймовірності призводять до виникнення ракових захворювань [1, 4].

Чи можна порівняти з вакцинацією частий і повсякденний контакт дитини з тваринами, наприклад, у сільській місцевості?

Звичайні контакти з брудом, особливо коли мова йде про маленьких дітей – це унікальна можливість натурального знайомства з чужорідними субстанціями. Саме за допомогою різноманітного побутового бруду імунна система вивчає світ і тренується відрізнити своє від чужого. Діти, які гралися з дитинства

з котами чи росли на фермі, хворіють достовірно менше на алергічні хвороби чи астму. Нестерильне дитинство – запорука адекватності імунної системи. Але, щоб миттєво зупинити, наприклад дифтерію чи кір, імунній системі потрібно «тренуватись» саме на дифтерії чи корі. Лише вакцинація сформує специфічну та сильну імунну відповідь до небезпечних інфекційних хвороб.

Чи залишається потреба в щепленнях у дорослому віці?

Так, дорослим людям рекомендований певний перелік щеплень із дотриманням визначеного часового інтервалу [10]:

- від правця і дифтерії кожні 10 років;
- від грипу – сезонно;
- від вітрянки, якщо не хворіли раніше;
- від гепатитів А та В вакцинують людей з груп ризику;
- від папіломавірусу жінкам до 26 і чоловікам до 21 року. Якщо вони в старших вікових групах, необхідно проконсультуватись із лікарем. Вакцинація все ще може бути актуальною;
- від кліщового енцефаліту;
- від свинки, кору та краснухи.

Чому утримується високий рівень захворюваності на туберкульоз, незважаючи на високий відсоток щепленого населення?

Вакцина БЦЖ формує імунітет у дітей від розсіяних форм туберкульозу [11]. Але за механізмом дії такого виду імунізації, на жаль, ця вакцина не забезпечує захист від легеневих форм туберкульозу дорослих. У сучасній медико-біологічній науці проводять дослідження кількох вакцин, що можливо її замінять. Найкращий спосіб боротьби із туберкульозом – не займатись самолікуванням кашлю, субфебрилітету чи тривалої слабості, вчасно звертатись до лікаря. Сучасні лікарські препарати зупиняють розвиток хвороби та її передачу іншим людям. А самолікування може призвести до розвитку туберкульозної палички з множинною стійкістю до антибіотиків. І тоді її здолати буде дуже складно [12]. Іншою причиною сучасного поширення туберкульозу і смертності від нього є висока поширеність у сучасному соціумі ВІЛ/СНІДу. Оскільки люди із ослабленою імунною системою не можуть справитися із інфекцією, існує потреба у призначенні носіям ВІЛ протитуберкульозних препаратів.

Чи є безпечним для організму дія вакцинації?

Коли вакцина потрапляє в організм, імунна система уважно вивчає її, запам'ятовує та починає виробляти

спеціальні речовини для її знищення. Речовини-вбивці діють вибірково, а в організмі формується специфічний імунітет. Вакцина ніби «навчає» імунну систему, готуючи її до боротьби з «повноцінною» інфекційною інвазією.

Таким чином, потрапляючи в організм, вакцини викликають таку ж перебудову імунної системи, яка має місце при справжньому зараженні хворобою. Щоправда приємним наслідком вакцинації є те, що людина при цьому не хворіє.

Після такої підготовки інвазія інфекційних агентів в організм викликає швидку і потужну протидію імунної системи і, як результат, хвороба не розвивається.

Як правильно і безпечно пройти вакцинацію?

Щеплення варто робити, коли ви цілком здорові. Необхідно проконсультуватись із лікарем щодо наявності алергій. Якщо з життєвого досвіду це ще невідомо, і є бажання перестраховатись, можна здати кров і перевірити алергію до деяких допоміжних компонентів вакцин: желатину, білка яйця, дріжджів. Варто також дотримуватись календаря щеплень – тоді імунна відповідь буде розвиватися повною мірою. У разі виникнення поганого самопочуття після імунізації, потрібно негайно звернутись до лікаря. Вакцинація повинна проводитися кваліфікованим медичним персоналом у відповідних кабінетах для щеплень сертифікованих лікувальних закладів.

Які можуть бути ймовірні ризики виникнення негативних наслідків вакцинації?

Якщо вакцину допущено до використання, значить вона пройшла сертифікацію відповідно до законодавства України. Це справедливо для вакцин будь-якого походження. Тим не менше, 80 % світового ринку вакцин належить п'яти міжнародним компаніям. Саме їх, як відомі бренди, сприймають пацієнти та медичні працівники лояльніше. Але, як будь-які ліки, вакцини можуть мати побічні ефекти, що зумовлені підвищеною індивідуальною чутливістю, викликати алергії, набряки місця уколу та лімфовузлів, підвищення температури, запаморочення. Алергія на щеплення, якщо вона є, проявляється протягом перших хвилин після уколу. В маніпуляційному кабінеті завжди повинен бути набір першої допомоги при алергічному нападі, так званому анафілактичному шоці [13].

Як дізнатися, чи є алергія на компоненти вакцин?

Перед вакцинацією лікар опитує пацієнта чи батьків дитини щодо наявності харчових чи інших алергій. Науковці стверджують, що алергічну відповідь на вакцину ініціює не імунізуючий чинник, а інші компо-

ненти: желатин, білок яйця тощо. Пацієнтам із схильністю до алергій доцільно пройти тест на алергію до супутніх компонентів вакцин. А от негативні наслідки «зустрічі» з хворобами більш вірогідні. Повний параліч при поліомієліті має шанс 1:200. Смерть від правця настає в одному випадку з десяти захворювань, навіть якщо в лікарні була протиправцева сироватка. Кір викликає енцефаліт і сліпоту. Звичайний грип може забрати якщо не життя, то кілька тижнів на хворобу та відновлення [14].

Чи виправдане твердження, що вакцини викликають аутизм?

Ось деякі науково підтверджені причини аутизму: спадковість, стресова вагітність, тяжкий перебіг пологів, навіть висока температура в матері під час вагітності. Але щеплень серед цих причин нема. Мозок стає аутичним дуже рано: дослідження доводять, що ще в материнській утробі чи під час пологів. На цей момент жодне щеплення дитині не було зроблено [15, 16].

У 1998 р. вперше виникла «істерія» довкола вакцинації та аутизму. Тоді група авторів, фінансово зацікавлених у кампанії проти щеплень, опублікувала статтю про зв'язок між щепленням проти кору-краснухи-паротиту і аутизмом. Робота порушувала всі можливі правила планування експерименту, етики і пояснення даних, і після численних скандалів її відкликали і спростували. Головного автора позбавили ліцензії лікаря. Але хвиля пішла, і все менше людей по всьому світу довіряють вакцинам. Як наслідок збільшення чисельності випадків захворюваності на кір чи інших хвороб ніж середньо очікувані серед певних категорій населення стають дедалі частішими [1, 17, 18].

Що потрібно робити, якщо дитині не проведено щеплення відповідно до календаря?

Якщо з якоїсь причини пропущено вчасне щеплення, вакцинацію проводять за індивідуальним графіком, складеним лікарем відповідно до рекомендацій МОЗ. При порушенні термінів вакцинації, щеплення роблять з дотриманням мінімальних інтервалів. Необхідності розпочинати курс вакцинації спочатку немає – дитині роблять відсутнє щеплення і обирають оптимальну схему введення наступних вакцин [3].

Відмова від вакцинації: процедура та наслідки.

Незважаючи на те, що відповідно до українських законів, щеплення є обов'язковими (ст. 27 ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та ст. 10 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я»), батьки дитини мають

право від них відмовитися. Відмову від проведення вакцинації оформляють в письмовому вигляді на бланках встановленого зразка. Перед підписанням форми відмови від щеплень законним представникам дитини (батькам, опікунам) ще раз роз'яснюють можливі наслідки прийнятого рішення, в тому числі й те, що рішення за майбутній перелік й ступінь ризиків для здоров'я дитини приймають батьки замість дитини як повністю відповідальні особи.

Чи може дитина відвідувати садочки/школи без щеплень?

Керівники дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів не мають права відмовити в прийомі до дитсадка або школи дітям, у яких відсутні обов'язкові профілактичні щеплення, але це за умови, що дитина отримала дозвіл лікарсько-консультативної комісії (з залученням епідеміолога) відвідувати навчальний заклад.

На період епідемії діти без щеплень на законних підставах можуть бути відсторонені від занять у школі

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Запорожець Т. М. Антивакцинальна кампанія, вивчення міфів про шкоду вакцинації / Т. М. Запорожець // Медсестринство. – 2011. – № 2. – С. 21–25.

2. Вакцины и вакцинация : национальное руководство / под ред. В. В. Зверева, Б. Ф. Семенова, Р. М. Хаитова. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2011. – 880 с.

3. Лапій Ф. І. Вакцинація дітей за схемами, що не передбачені календарем вакцинації за віком / Ф. І. Лапій // ПАГ. – 2013. – Т. 77, № 2. – С. 17–20.

4. Пашков В. М. Історія вакцинації: правовий нігілізм та медичний / В. М. Пашков // Аптека. – 2018. – № 12. – С. 10.

5. С DC. Epidemiology and prevention of vaccine preventable diseases. – 10th ed. – Atlanta : CDC, 2007. – P. 211–234.

6. Is there a place for the patient in the Ukrainian health care system? Patient payment policies and investment priorities in health care in Ukraine / A. Danyliv, T. Stepurko, I. Gryga [et al.] // Society and Economy. – 2012. – Vol. 34 (2). – P. 273–291.

7. <https://www.statista.com/statistics/314562/leading-global-pharmaceutical-companies-by-vaccine-revenue/>

та відвідування садка. Подібні запобіжні заходи застосовують на строк спалаху захворювання або до того моменту, поки дитина не отримає всі необхідні вакцинації [6].

Висновки. Проблема з вакцинацією – соціальна. Внаслідок діяльності суспільного руху антивакциаторів, ВООЗ назвала «недовіру до вакцин» однією з десяти основних проблем охорони здоров'я в світі, над якими організація буде працювати у 2020 р. Небажання людей брати участь у вакцинації у разі доступності самих вакцин небезпечно тим, що воно може повернути назад той прогрес, що був досягнутий у боротьбі з інфекційними хворобами, розвиток яких можна попередити за допомогою вакцин. Батьки, які недобросовісно ставляться до щеплень, ризикують здоров'ям, але не своїм, а здоров'ям власних дітей. Такий розвиток подій можна попереджувати шляхом підвищення обізнаності через поглиблення освіти медичних працівників, у тому числі медичних сестер.

8. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17383778>

9. <https://www.who.int/campaigns/immunization-week/2017/infographic/en/>

10. <https://ukrhealth.net/vakcinaciya-dlya-doroslyh-yaki-shheplennya-potribni-pislya-18-rokiv-i-skilky-ce-koshtuye/>

11. <https://www.who.int/biologicals/areas/vaccines/bcg/en/>

12. <https://tbfacts.org/tb-prevention/>

13. <https://www.who.int/vaccines/questions-and-answers>

14. <https://acaai.org/news/patients-vaccine-allergy-may-be-safely-vaccinated-following-new-guidelines>

15. <https://www.immunize.org/catg.d/p4028.pdf>

16. Measles, Mumps, Rubella Vaccination and Autism – A Nationwide Cohort Study. Hviid A et al. Ann Intern Med 2019; 170(8):513–520.

17. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3136032/>

18. <https://www.forbes.com/sites/stevensalzberg/2015/02/01/anti-vaccine-movement-causes-worst-measles-epidemic-in-20-years/#55b90ab36069>

Отримано 22.11.19